

АФОРИЗМ ЯК ЕЛЕМЕНТ РОЗВАЖАЛЬНОГО ДИСКУРСУ (на матеріалі програм КВК)

У статті розглядається текст передач Клубу Веселих та Кмітливих як частини розважального телевізійного дискурсу (зокрема функціонування афоризмів). Метою статті є аналіз лінгвістичної специфіки використання афоризму у складі розважального телевізійного дискурсу (на матеріалі програм Клубу Веселих та Кмітливих (КВК). Проаналізовано такі риси афоризмів, як парадоксальність, образність, художність (використання таких тропів, як епітет, метафора, метонімія, порівняння, повтор, хізм, парцеляція, фонологічні засоби), лаконічність, еліipsis, компактний розмір, завершеність, узагальнення, повчальний характер, чіткість, точність та виразність, дотепність, серійність та інші.

Ключові слова: дискурс; розважальний дискурс; Клуб Веселих та Кмітливих; афоризм.

У статті в загальному вигляді ставиться проблема дослідження окремих компонентів розважального телевізійного дискурсу (РД). Ця проблема знаходиться в руслі актуальних наукових досліджень, оскільки, по-перше, за спостереженнями дослідників, розважальні передачі наразі є одним з найбільш популярних сегментів телебачення, по-друге, лінгвістичне втілення названого виду телевізійного дискурсу є мобільним, рухомим, змінним, тому постійно наявна оновлена фактична база для лінгвістичного аналізу.

Проблеми медійного дискурсу взагалі посідають чільне місце в дослідженнях таких науковців, як Е. Багіров, М. Бережна, Ю. Богомолов, Р. Борецький, П. Бурдє, В. Вильчек, Р. Копилова, Г. Кузнецов, Н. Луман, М. Маклюєн, В. Михалкович, С. Муратов, О. Нечай, В. Саппак, А. Сокольська, В. Хелемендик, В. Шкуратов та інші дослідники. Проблемами розважального дискурсу займаються С. Ільченко, О. Косюк, В. Санников. Цікавий публіцистичний матеріал подано в роботах М. Ковальова, М. Марфіна, М. Юнісова, С. Янишевського, але лексико-семантичний аспект мови КВК ще залишається недостатньо дослідженим; наскільки нам відомо, компонентний склад телевізійного розважального дискурсу ще не став темою окремої лінгвістичної праці.

Метою статті є аналіз лінгвістичної специфіки використання афоризму у складі розважального телевізійного дискурсу (на матеріалі програм Клубу Веселих та Кмітливих (КВК).

Афоризм (від грецького *aphoridzo* – визначення) визначають як короткий, влучний оригінальний вислів, узагальнення, глибока думка, виражена в лаконічній формі, подекуди несподівано парадоксальній («Поспішай повільно» – Октавіан Август). Афоризм завжди містить у собі більше значення, ніж мовлено, він ніколи не аргументує, але впливає на свідомість виразною неординарністю судження. Тому часто

афоризми називають «крилатими словами». Літературний афоризм як самостійний жанр виник з народних прислів'їв та приказок, але відрізняється від них фіксованим авторством» [1, с. 72].

Афоризми, закінчені, глибокі за змістом, образно та лаконічно виражені судження, завжди були популярні у народі і високо цінувались багатьма видатними людьми.

«Афоризм чаще всего определяется словами „краткое изречение“, т. к. его главной особенностью является краткость при смысловой емкости» [5, с. 31].

При створенні афоризмів використовуються численні художньо-стилістичні та емоційні засоби: епітет, парадоксальність, різноманітні стилістичні прийоми, еліipsis, рідше тропи.

Словесні комплекси, що конденсовано і стисло, у формі повчання чи настанови, подають узагальнений зміст, думку, пояснення кваліфікуються як логічні афоризми – еквіваленти складного речення. «Вони характеризуються певними особливостями композиції і художньо-поетичної структури, бо є текстами, водночас будучи і явищами фольклористики, і явищами мови» [5, с. 31].

Лінгвістичні особливості афоризмів розглядаються у низці філологічних праць. Структуру афоризму розглядає Г. Е. Крейдлін [2]. Він припускає, що самий акт зміни синтаксичної (логічної, семантичної та ін.) структури вихідного вислову є усвідомленою творчою дією автора – того, хто говорить, дією, яка викликає у слухача негайну асоціацію з віртуально даним йому текстом, що актуалізує знання цього вихідного тексту, який входить, за припущенням того, хто говорить, у фонд їх спільних зі слухачем знань.

На думку Л. С. Сухорукова, афоризм – роман у одному рядку. На думку М. Т. Федоренка та Л. І. Сокольської, афоризм як літературний твір характеризується певними ознаками. Перша ознака – глибина

думки, що прагне істини: автор, торкаючись серйозної проблеми, намагається передати свої думки, свої погляди стосовно цієї проблеми. Друга ознака – узагальнення: афоризм по праву вважається узагальненням, яке сприяє передачі глибини та істинності думки. Третя ознака – стислість, яка є його суттєвою ознакою: максимальна стислість афоризму поглиблює його зміст і, крім того, сприяє його кращому запам'ятовуванню. Четверта ознака – чіткість, точність та виразність думки. П'ята ознака – завершеність думки: афоризм має бути завершеним за змістом і зрозумілим без додаткових пояснень. Шоста ознака – художність: афоризм має передавати не лише мудрий зміст, але й бути вдало оформленим з погляду стилістики, уживання певної лексики. В афоризмі вдало поєднуються дотепність, глибина думки, її краса, яка досягається завдяки використанню цієї думки та її оформленню [5].

З точки зору семантики афоризми належать до універсальних висловлювань малої форми, до числа яких зараховують також прислів'я, приказку, парадокс, максимум, сентенцію, крилаті слова, трюїзм. Звернення багатьох дослідників до жанру афоризму характеризується різноманітністю підходів. Авторами використовувалися літературознавчий, лінгвокультурологічний, лінгвофункційний, прагматичний, гносеолінгвістичний, структуральний підходи. Афоризм як жанр характеризується такими рисами, як авторство, автосемантичність, виразність форми, глибина думки, схильної до узагальнення, стабільність форми при цитуванні, компактний розмір (1–3 речення). До факультативних ознак афоризму відносять дидактичність і парадоксальність змісту [6].

Тропологічний аспект афоризмів, будучи лінгвістичним засобом створення образності тексту, характеризується: 1) переважанням компаративних тропів (метафори і порівняння), що знаходить відображення в існуванні спеціального виду афоризму – афоризма-метафори. Перенесення ознаки в афоризмах, заснованих на компаративних тропях, відбувається за такими напрямками: від конкретного до конкретного, від конкретного до абстрактного, від абстрактного до абстрактного, від абстрактного до конкретного;

2) досить активним використанням метонімічного перенесення (метонімії і синекдохи), що використовують такі моделі: відносини одна / множина, відносини частина / ціле, відносини матеріал / виріб, відносини рід / вид, відносини місце / люди, що працюють в ньому, відносини людина / риса характеру (якість), відносини результат / дії (процеси), необхідні для його досягнення;

3) оновленням образу, що відображає авторський погляд, і конденсацією думки за рахунок тропеїчного збільшення сенсу.

На синтаксичному рівні афоризм тягнє до:

1) використання фігур експресивного синтаксису, які надають тексту додаткову виразність;

2) переважного вживання синтаксичного паралелізму, антитези, анафори, кореневого повтору, риторичного запитання, хіазма і парцеляції;

3) різноманіттю функцій, реалізованих синтаксичними фігурами: ритмоформуюча, емоційного впливу, зіставна, людична, полемічна, структуроформуюча;

4) високу концентрацію і конвергенцію синтаксичних фігур, які об'єднуються з тропами і фонологічними засобами. Подібні поєднання розширюють експресивні можливості афоризму, збагачуючи його сенс і зміцнюючи структуру [2; 5; 6].

Афоризм є мовної одиницею, що має не масову (спонтанну), а «усвідомлену» відтворюваність. Мовна природа афоризму підтверджується і тим, що речення-афоризми не мають синтаксичної парадигми, хоча моделі, за якими побудовані афоризми, повторюють в абсолютній більшості випадку моделі вільних, змінних об'єднань слів. Однак у деяких афоризмів, а саме у афоризмів, які перейшли в розряд крилатих одиниць, можуть проявлятися деякі риси, властиві мовним одиницям: 1) відносна стійкість, яка веде до варіативності; 2) моделюється і серійність, що вказує на існування моделі, здатної породжувати однотипні стійкі формування, тобто афоризми, які перейшли в розряд крилатих одиниць, здатні служити моделями для породження «фразеологічних серій».

Усе описане вище справедливе й у відношенні до афоризмів, які є однією зі складових частин дискурсу КВК. Нами було проаналізовано 200 афоризмів, які уналежені до цього жанру на сайті КВК amik.ru та інших сайтах. Перш за все, зазначимо, що не всі наведені там приклади є по суті афоризмами, особливо виходячи з такого критерію, як глибина думки. На наш погляд, вислови типу *Я в вашем любовном треугольнике участвовать не буду, вас там и так уже семеро! Мать моя, в коньках на босу ногу!* глибиною думки не позначені, тому ми заперечуємо щодо віднесення їх до афоризмів, позначаючи їх як жарт, який не буде мати довгого життя.

КВК-афоризмам притаманні такі риси, що є типовими для афоризмів взагалі:

парадоксальність, наприклад: *О политике. – Когда у нас день, в Америке ночь. Вот так им и надо!*;

образність: *Счастье – это когда за пять минут до нового года гирлянда перегорела, а ты точно знаешь, какую лампочку поменять;*

художність, яка досягається за допомогою низки стилістичних засобів:

– епітет: *Мальчишки и девчонки, а также их родители! Плаксивые истории услышать не хотите ли?! Плаксивые истории и прочая фигня, плаксивые истории в программе «Жди Меня»;*

– метафора: *Шутки – это не федеральные дотации! Они должны до простых людей доходить;*

– метонімія: *Лакают вайт и курорты Краснодарского края, с белыми зубами в чёрное море!;*

– гіпербола: *Если свет на кухне включают-выключают каждые 5 секунд, то тараканы умрут от челючного бега туда-обратно;*

– порівняння: *Для нас КВН, как хобот у слона. Он для жизни нужен, а кажется, что для смеха;*

– повтор: *На фильм «Звонок» пошли только учителя. Ведь звонок для учителя; В Москве зарегистрирован 2 миллионный незарегистрированный приезжий*

и это только из зарегистрированных незарегистрированных;

– парцеляция: *Начальник ЖЭКа будет гореть в аду. По три рубля за КилоВатт;*

– аллюзия: *и как говорит итальянская поговорка – забодай меня Зидан;*

– фонологічні засоби: *В детстве Наф-Наф, Ниф-Ниф и Нуф-Нуф мечтали стать космонафтом, космонифтом и космонуфтом.*

– Афоризмы повинні бути лаконічними: *В Кунсткамере все не как у людей*, тому в них широко використовується еліпсис та семантична компресія: *Это Моня. Моня из малообеспеченной семьи. Поэтому Моня вегетарианец.*

Як вказувалося вище, афоризм називають романом в одному рядку, що можна проілюструвати таким прикладом: *Вчера на Кутузовском столкнулись «Бентли» и старенькая «Копейка». Пострадавших нет. Есть униженные.* Тут наявна і аллюзія на роман Ф. Достоевського, і підтекст, який можна розгорнути в окремий твір.

Афоризм має компактний розмір: *Слышит айфон, да не знает где он*, за нашими підрахунками, його обсяг в середньому дорівнює 8–10 слів.

Узагальнення – ще одна типова риса афоризму: *Чем отличаются жены КВНщиков от обычных жен? Они отличаются находчивостью. Они нас везде находят.*

КВК-афоризм обов'язково повинен бути дотепним: *Славяне были вольнолюбимым народом: их часто угоняли в рабство, но и там они не работали; У каждого мужика есть три вида одежды: на выход, домашнее, домашнее, в котором можно на выход.* Повчальний характер в ньому носити оказіональний характер: *Запишите, путь к сердцу мужчины лежит через его желудок. Так что девочки прячесь в котлетки и счастливого пути.*

Можлива своєрідна серійність в КВК-афоризмах, наприклад, вислови команди «Уездный город»: *В НИИ цитологии и генетики скрестили слона со слонком. Но не ради эксперимента, а так просто... позыреть!*

Варто зазначити, що в КВК-афоризмі авторство належить команді, а не окремій особі.

Зазначене вище дає змогу зробити висновок про те, що афоризми як частина дискурсу КВК мають значну кількість рис, спільних з іншими видами афоризмів (парадоксальність, образність, художність, лаконічність, еліпсис, компактний розмір, завершеність, узагальнення, повчальний характер, дотепність, серійність тощо), але відрізняються авторством, яке належить команді, та не завжди достатньо глибокою думкою. Перспективу подальшого дослідження ми бачимо в описі інших жанрових компонентів розважального теледискурсу.

Список використаних джерел

1. Афоризм // Краткая Литературная Энциклопедия (под ред. А. А. Суркова). – Т. 1. – М. : Советская энциклопедия, 1962. – С. 366.
2. Крейдлин Г. Е. Структура афоризма / Г. Е. Крейдлин // Проблемы структурной лингвистики. – М., 1989. – С. 196–205.
3. Словник літературознавчих термінів. – Режим доступу : <http://www.ukrlit.vn.ua/info/dict/5yef1.html>.
4. Сухоруков Л. С. Лаконичные зарисовки / Л. С. Сухоруков. – Ставрополь : Кн. изд-во, 1990. – С. 126.
5. Федоренко Н. Т. Афористика / Н. Т. Федоренко, Л. И. Сокольская. – М. : Наука, 1990. – 419 с.
6. Шумакова А. П. Французский афоризм как текст : автореферат дисс. на соискание ученой степени канд. филол. наук : 10.02.05 / Шумакова Алла Петровна. – Смоленск, 2006. – 24 с.

С. А. Панченко,

ДНУ имени Олеса Гончара, г. Днепр, Украина

АФОРИЗМ КАК ЭЛЕМЕНТ РАЗВЛЕКАТЕЛЬНОГО ДИСКУРСА (на материале программ КВН)

В статье рассматривается текст передач Клуба Веселых и Находчивых как части развлекательного телевизионного дискурса (в частности функционирования афоризмов). Целью статьи является анализ лингвистической специфики использования афоризма в составе развлекательного телевизионного дискурса (на материале программ Клуба Веселых и Находчивых (КВН)). Проанализированы такие черты афоризмов, как парадоксальность, образность, художественность (использование таких тропов, как эпитет, метафора, метонимия, сравнение, повтор, парцеляция, фонологические средства), лаконичность, эллипсис, компактный размер, завершенность, обобщение, поучительный характер, четкость, точность и выразительность, остроумие, серийность и другие.

Ключевые слова: дискурс; развлекательный дискурс; Клуб Веселых и Находчивых; афоризм.

S. A. Panchenko,

Oles Honchar Dnipropetrovsk National University, Dnipro, Ukraine

APHORISMS AS AN ELEMENT OF ENTERTAINMENT DISCOURSE (based on Club of Merry and Quick-witted)

The article deals with investigating programs of Club of Merry and Quick-witted as a part of the entertainment television discourse (including the functioning of aphorisms). The article is the analysis of the linguistic specificity

using aphorism in entertainment television discourse. The analyzed features of aphorisms as paradoxical, imaginative, artistic (the use of such tropes as an epithet, metaphor, metonymy, simile, repetition, parcellation, phonological means), brevity, ellipsis, compact size, completeness, synthesis, instructive nature, clarity, accuracy and precision, wit, seriality and others. The above makes it possible to conclude that the aphorisms as part of the entertainment discourse have a significant number of features common to other kinds of aphorisms but different in authorship belonging to a team, and not always sufficiently deep thought. The perspective we see further research in describing other components of entertainment television discourse.

Key words: discourse; discourse entertainment; Club of Merry and Quick-witted; aphorism.

© Панченко С. А., 2017

Дата надходження статті до редколегії 06.03.2017